

El ritme i la vida

per Jaume Ribas Prats

Des dels inicis de la Humanitat, ja els predecessors de l'*Homo sapiens*, segur que s'havien iniciat en el ritme amb la veu, fent sonar pedres o bastons, i havien assajat passos de dansa, ballant amb aquests o altres instruments. Però va ser, sens dubte, amb el descobriment de les potencialitats sonores de la pròpia veu i la seva consegüent modificació per produir cada vegada més sons, com es posaren de manifest i evolucionaren les possibilitats de comunicació del

llenguatge. La modulació de la veu per mitjà de sons que expressen estats d'ànim és anterior al llenguatge formal i determina que un individu estigui o no alarmat per una situació perillosa.

Certament ni aquells sons eren música ni les veus eren encara llenguatge. Però el plaer elemental i primari que ja experimentaven aquells primers antecessors, al igual que el que senten els nadons, quan s'escolten per primera vegada, és l'estímul que els fa avançar en el descobriment del llenguatge formal. Molt prest l'home va descobrir que la pròpia veu era un instrument complex, capaç de modular gran quantitat de sons, expressar tot tipus d'estats d'ànim; i que no tan sols s'emocionava amb ells sinó que podia també emocionar els altres. Va descobrir que cantant podia expressar molt millor que parlant, les seves emocions i els seus pensaments més íntims.

Ja al bressol de la nostra pròpia llengua, el trobador provençal buscava la manera d'expressar-se de forma rimada, cada vegada amb més enginy, de manera no racio-

nal, cercant la tonada, la complicitat, la gràcia, o la manera més original de dir el seu amor per la dama o l'afalac al gran senyor. També demostrar l'odi, l'ira o el plany per la separació o mort d'algú, amb cançons de rimes característiques per a cada moment. La poesia i la cançó, nascudes alhora, han estat eines tan útils per als amants més tímids com per als més agosarats, especialment quan es tractava de guanyar-se el cor de la persona estimada, d'expressar el dolor o desdeny per l'amor perdut.

Per això la poesia i la cançó, d'una o altra manera, adaptant-se als temps, modes i tendències, han arribat, de vegades molt deformades i amb formes estètiques dubtoses, fins als nostres dies. Persones que treballaven soles com els pastors, els llenyataires, llauradors i molts d'altres, han alleujat les seves penes, la manca de comunicació, el dolor mai no expressat, per mitjà de cançons versificades, amb les millors de les quals acabava identificant-se tot el poble. A les Pitiüses, acudir a una festa on hi hagués xacota i cançó de

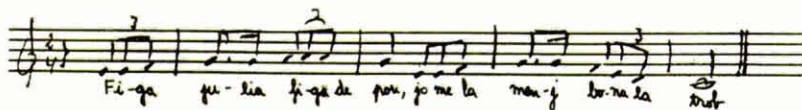

porfèdia, era tot un esdeveniment molt celebrat per tothom.

Amb la desaparició d'aquests oficis solitaris, d'aquestes festes solidàries, desapareix també una llarga tradició de poesia i cançó, que en forma oral va néixer a l'Orient fa milers d'anys i, a través d'Homer en la forma clàssica, ha arribat fins a nosaltres per mitjà dels dignes successors d'aquells antics trobadors, els cantadors eivissencs, els glossadors mallorquins, els "versaors" valencians, i molts dels cantautors catalans.

La proliferació de visites a especialistes en "malalties de l'ànima", de persones afectades per estrès, angoixa o depressió, el consum de sedants i antidepressius, no són més que la prova evident que quan el neguit i la pena colpeixen el cor, quan l'infortuni o la desgràcia ens arranquen del costat els béns més estimats, cal trobar un camí adient per expressar aquestes emocions. El cant, el recitat de gloses i poemes, requereix la participació activa d'una sèrie d'elements psíquics i fisiològics de l'individu (atenció, memòria, respiració, relaxació). Segons Albert Ellis: "quant més accions s'emprenquin en relació als meus temors, menys temps i energies malgastaré obsessionant-me amb ells". Si aquestes vies d'expressió han desaparegut, és el propi equilibri personal que es troba en perill. Els cants dels esclaus a les plantacions de cotó al sud els EE UU, la salmòdia del cant gregorià, el cant dels oficis religiosos i fins i tot les expressions quasi histèriques d'algunes esglésies evangelistes, o el "hip-hop", són la prova més evident d'aquest fenomen: la necessitat de trobar un camí d'expressió propi, que ens identifiqui com a grup, que ens doni cohesió interna. Un dels mitjans més importants per aconseguir-ho, serà distorsionar la llengua comuna, per convertir-la en una altra d'ús particular. Ens servim de l'entonació per modificar el significat de les paraules, i això ja és un recurs poètic. De vegades ens identifiquem amb un determinat ritme,

Figa julia,
figa de porc,
jo me la menij,
bona la trob

Dibuix que il·lustra la coberta del llibre *Cançonies*, editat per l'Institut d'Estudis Eivissencs. El llibre va acompanyat d'un CD.

blues, jazz, flamenc, salsa o altres, per fer sortir fora els nostres sentiments més reprimits, lliurar la tensió acumulada, expressar allò que les paraules són incapaces de dir.

El primer cant, el primer vers, tenen el seu origen en aquesta emoció profunda que ens ronda pel cap, ens fereix el cor i no ens abandona fins que no surt a l'exterior amb sons, paraules lligades amb ritme i rima, suggerint imatges visuals, metàfores, referències múltiples i codis personals, però sempre a l'abast de qui volem que ens entengui. Amb aquest relat sincopat, cant o poema, a través del so carregat d'expressivitat, arribem a conèixer el significat profund de les paraules.

Si avui la poesia és un art d'abast absolutament minoritari, reduït a un cercle d'iniciats, cada vegada més tancat en si mateix, és culpa dels mateixos poetes, que aferrats a un exercici més propi d'Onan o Narcís que del seu ofici ancestral, han negligit aquest as-

pecte fundacional de l'art, que no és altre que posar a l'abast de tothom l'expressió del goig i les penes sentides, trucar la realitat i fer-la suportable, cercant a través de la sensibilitat estètica la complicitat, la compassió o almenys, un esguard de comprensió en els altres. I per això, no fa falta tenir un diccionari de sinònims, un altre etimològic a més d'algun tractat de preceptiva literària al costat. Hi ha més vida, i per tant poesia, en els recitats d'algun dels nostres glossadors analfabets que en les llargues peroracions de molts dels poetes erudits i consagrats. Sembla evident que la majoria segueix aquella consigna que diu: "Cal retòrcer l'expressió i enfosquir el llenguatge, per tal que no s'adonin que no tenim res a dir". Per això, mentre la poesia no torni a sortir del poble, seguirà sent un exercici culturalment inútil, socialment estèril i des d'un punt de vista artístic, limitat o insignificant.

Els cal·lígrames d'Apollinaire, Joan Salvat Papasseit i d'altres, la

Catalunya

El gegant del pi
ara balla, ara balla
el gegant del pi
ara balla per aquí.

València

Bernat, Bernat,
Pega't al cap
I amb una pedra
Fes-te un forat.

Illes Balears

Mans belletetes
Pica manetes
Pica-les tu
Que les tens petitetes.

Castella

Aserrín aserrán
Los maderos de San Juan
Piden queso piden pan
Y el marinero en la popa
Aserrando el barco esta.

Anglès

Humpty Dumpty sat on a wall
Humpty Dumpty had a great fall
All the King's horses
And all the King's men
Couldn't put Humpty together again.

França

Ainsi font, font, font
Les petites marionettes
Ainsi font, font, font,
Trois petits tours
Et puis se'n vont.

Nord d'Àfrica

NUSU NUSU BABA
LUTA YA AHLA BABA
WA DINHI AL-MARGILA
YA NASINI YA BABA

Brasil

Cirandinha, Cirandinha,
Vamos todos cirandar
Vamos dar a volta e meia
Volta e meia vamos dar.

Alemanya

Hässchenklein
Ging allein
In die wiette
Welt hinein
Stock und hut
Steht ihm gut
Er ist wohl gemut.

poesia visual de Brossa, prest compliran cent anys, amb més pena que glòria. Ningú podrà dir que van suposar una gran aportació a l'art ni a l'expressió poètica. Fins i tot

els grecs, i ja ha plogut des de llavors, havien assajat fórmules semblants per a la poesia escrita.

Si resulta que ens expressem per mitjà de paraules i que aquesta expressió mai no és neutre, sinó que per mitjà dels sons, a cada mot podem donar-li diversos significats; si reconeixem que aquests sons són fins i tot anteriors a les paraules mateixes; que el fetus humà, a partir del tercer mes és capaç d'identificar i percebre la seva emotivitat, ens podem ja començar a fer una idea de les possibilitats educatives de l'aprenentatge d'aquest aspecte rítmic, lúdic, expressiu del llenguatge. Que l'exteriorització de joia, la interacció i complicitat que s'estableix entre l'infant i l'adult, a través d'aquesta i altres expressions verbals rítmiques i sincopades, són un aspecte fonamental per al seu desenvolupament equilibrat, l'ajuden a guanyar confiança i autocontrol, li serveixen per apropiarse a poc a poc del món que l'envolta, per comunicar el seu estat d'ànim. Els infants privats d'aquesta fase d'interacció afectiva del llenguatge, sofriran trastorns diversos al llarg de la seva vida. Per això, no hi ha cultura al món que no posseeixi un riquíssim bagatge d'aquest tipus de cançons o rimes de transmissió oral, que es passen de pares a fills, des de fa segles. Vegem-ne alguns exemples al quadre del costat.

L'escola tradicional, en general, continuava l'ensenyament de poemes adaptats a l'edat dels infants durant cada curs escolar. A Espanya concretament, després del brevíssim, però extraordinàriament fecund període de la república, la introducció de poemes que tenien més a veure amb l'adoctrinament feixista de la dictadura que amb la poesia, va suposar un gran pas enrere. Encara puc recordar d'aquella època, el començament de la "Oda al Dos de Mayo", capaç d'ofegar per si sola, qualsevol possible inspiració poètica:

"Oigo Patria tu aflicción
y escucho el horrible concierto
que forman tocando a muerto
la campana y el cañón."

L'escola Freinet, jugant amb les paraules i els sons, l'espontaneïtat i els seus interessos, procurava que els infants recitessin primer i escrivissin els seus propis poemes, quan ja tinguessin edat per fer-ho.

Avui dia, hi ha llibres magnífics de lectures per a infants i de poesia per a adults. També llibres on es troben barrejades prosa i poesies per a infants. Tractar a la poesia com a una lectura qualsevol, és una equivocació. Vol una preparació i una disposició especial. Cal crear un clima propici i per això s'ha d'escollir el poema amb molta cura, d'acord amb l'edat dels receptors, de la seva emotivitat, de la seva capacitat de percepció de les formes estètiques, etc.

La poesia i el cant a l'escola, més que una qüestió de quantitat, ho són de qualitat i aprehensió. Que facin les cançons i els poemes realment seus, que els aprenguin de memòria sense adonar-se'n, que els visquin, que els sentin com a propis. A cada escola hi ha almenys un mestre o dos que senten la poesia i poden transmetre aquest sentiment als alumnes. Basta que aquests gaudeixin de l'experiència, assimilant tres poemes i quatre o cinc cançons cada any. Segur que abans d'acabar l'escolaritat i pel seu compte, n'hauran après moltes més.

En tot cas, es tracta de no privar a la joventut i a la ciutadania en general, sota el pretext que cal fer anàlisi sintàctica, morfològica o estilística, del plaer de gaudir i expressar les emocions a través del llenguatge poètic. Que no es rompi mai aquesta via d'expressió dels sentiments que vàrem aprendre a la més tendra infància i que ens ha de permetre ser adults equilibrats, capaços d'expressar emocions i compartir allò més íntim amb els altres. Inclús, tal vegada, arribar a entrellucar la unitat estètica que apareix al somni de Yeats:

"Oh! cos doblat per la música,
oh mirada il·luminada!
¿Com podríem separar
el dansaire de la dansa?" ■